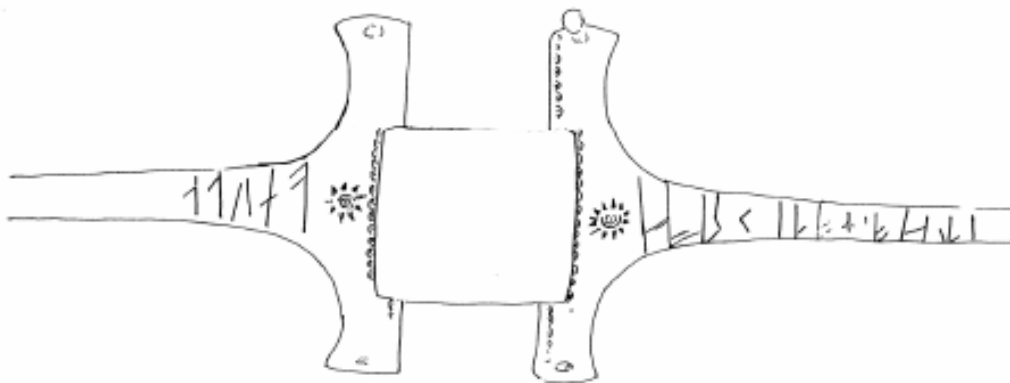

Arbejdet ved Runologisk Laboratorium, København

Nyfund fra Danmark 2002

NYDAM SVÆRDSKEDEBESLAG/REMBØJLE

Indskriften **harkilar·ahti** på den ene af de to spidser på sværdskedebeslaget af bronze fra de arkæologiske undersøgelser i Nydam Engmose, Sundeved, blev opdaget allerede i 1995 (se *Nytt om runer* 11 for 1996 (1997), 4f.); men i forbindelse med klargøringen til udstillingen “Sejrens Triumf” opdagede konservator Eva Salomonsen i 2002, at der også var svage runespor på den anden spids (Nationalmuseet NV 217x7311). Indskriften er kortere end den anden, men begynder på samme måde efter en lille indpunslet “sol” i omtrent samme afstand (7–8 mm) fra det forhøjede midterstykke. I begge tilfælde skal runerne læses fra højre mod venstre, så den nye indskrift står på hovedet i forhold til den gamle. Den måler 12 mm fra første til sidste hovedstav, runernes højde aftager fra ca. 8 til 5 mm, og det er tydeligvis kun sekundære ridser og revner, der findes efter de fem runer. Skønt kun den nederste bistav kan påvises, må rune 5 snarest opfattes som en **a**-rune, og indskriften læses **anula**. *Anula* kan være et urnordisk mandsnavn, dannet med et velkendt diminutivsuffix *-l-*, og beslægtet med angelsaksisk *Onela*, gotisk *Anala*.

Efter runeformerne at dømme er det mest sandsynligt, at hele indskriften er lavet på en gang; men læsefølgen er usikker: **harkilar·ahti** / **anula** eller **anula** / **harkilar·ahti**. Indskriften indeholder to mandsnavne, teoretisk set kunne **ahti** opfattes som en datidsform af ‘eje’, hvis *Anula* er et ejer- eller risternavn, og **harkilar** kunne i så fald være en tidligere ejer. Men denne tolkning af **ahti** må stadig anses for problematisk; et

forslag om at det skulle være et (finsk) mandnavn forekommer ikke overbevisende.

SORTE MULD HJORTETAKSFRAGMENT

Et smukt forarbejdet brudstykke af hjortetak med ældre runer fra Sorte Muld, Ibsker Sogn, Bornholm, er fundet ved rekognoscering med metal-detektor (Bornholms Museum 1191x1580, Nationalmuseet C 35315). I området, som navnlig er kendt på grund af de mange guldgubber, er der gjort fund fra ældre romersk jernalder til vikingetid. Fragmentet er knapt 4 cm langt og afsluttet med en smuk udskæring i den tykkeste ende. Det er tresidet, men i tværsnit nærmest halvcirkelformet, hvor det er højest måler det ca. 7 mm. Den ubehandlede underside er bredere end de to, ca. 10 mm høje, glatte, svagt buede runesider, der mødes i toppen. Stykket er brækket tværs over – midt i en rune på både A- og B-siden – og bruddet ser ud til at være gammelt. Runehøjden er ca. 10 mm og runerne er omhyggeligt udført med to- til firestregede hoved- og bistave, mange af bistavene er omhyggeligt lukket med en skråstreg yderst.

De flerstregede, velbevarede runer, som vender toppene op mod hinanden, læses fra højre mod venstre. På B-siden følger brudkanten foroven øjensynlig en bistav, af snarest en **f**-rune. Det er usikkert, men sandsynligt, at indskriften begynder på den side, jeg har kaldt A, og slutter med den lidt "klemte" sidste **R**-rune på B-siden.

A: **balikaar?**—

B: —**fularþewar**

Tegning: Lisbeth Imer.

Sorte Muld-fragmentet i sig selv ligner slående Lindholmen-amulettens fra Skåne, de venstrevendte indskrifter er rune-typologisk meget nært beslægtede og fælles om den sene, stavsatte variant af **k**-runen med en ret lang hovedstav og **e**-runen med vinkelbøjet forbindelseslinje. De flerstregede runer ligner umiddelbart også f.eks. runerne fra Kragehul og indridsningerne på Nydam skaft 2 og 3 (se *Arkæologiske Udgravninger i Danmark* 1999 (2000), 285f.) samt det norske Ødemotland-fund (af tak).

Desværre er tolkningen og den syntaktiske sammenhæng helt usikker. En opdeling som både **balika ar?**— / —**fularþewar** og —**fularþewar** / **balika ar?**— er mulig. Kun **þewar** er kendt i forvejen som en stillingsbetegnelse, beslægtet med gotisk *þius*, '(ufri) tjener', og som navneled, jf. kontinentale, germanske navneformer som *Eggideo*, *Hamadeo* og mytologiske oldnordiske navne som *Eggþér*, *Hamþér*; men —**fular** (nominativ) er snarest navnet (eller tilnavnet) på en **þewar**. Det kan knyttes til både 'ful', 'fuld' og 'føl' – en af vikingetidrunestenene fra Århus (DR 66) er rejst efter **ful**. Også **balika** kan tolkes som et mandsnavn i nominativ, et diminutiv på *-ika*, til en rod **bal-* med flere muligheder for tilknytning til kendt ordstof. Det kan være subjekt for et følgende verbum **ar?**—.

DUESMINDE REMENDEBESLAG/FIBULA

Dette remendebeslag er af frankisk oprindelse, af massivt sølv, ca. 7 × 3,4 cm, med bladornamentik og spor af forgyldning og niello (Lolland-Falsters Stiftsmuseum 75x27; Nationalmuseet J.nr. 8265/02). Det hører til et rigt sølv-skattefund (det fjerde fra Duesminde) i Vejleby Sogn, Lolland. Det består af 50 enkeltdele, overvejende frankiske rem- og bæltgarniturer fra midten af 800-tallet samt enkelte nordiske stykker. Ifølge arkæologen Henrik Schilling er fundet nedlagt ca. 900–925. Remendebeslaget er blevet genbrugt som fibula og forsynet med en nu forsvunden jernnål, som har efterladt rustspor på bagsiden. Under rensningen opdagede konservator Eva Salomonsen de ganske svage runespor, der er indridset med et spidst redskab, før nåleholderbeslagene blev sat på fiblen; efter slidspor at dømme har den været i brug en tid. Læsningen var

f—arkhaiastbmlr

vanskelig, dels på grund af rustsporene, dels på grund af en række kraftige ridser – som efter en fil – hen over runerne. Runehøjden er vanskelig at bestemme, den første rune målte jeg først til 13 mm, men efter den sidste afrensning til 17 mm.

k-runen må betegnes som noget usikker, hovedstavens forløb kan ikke fastlægges.

Der er ingen tvivl om, at dette er en noget fejlfuld, ret tidlig version af vikingetidens 16-tegns-futhark, **fuparkhniastbmlR**. Rune 2 og 3 og bistaven på rune 15 **l** er blevet skjult, da holderne til nålen blev sat på. De højsiddende bistave på **a**-runen (og **m**-runens form) minder om de futharker, vi kender fra Gørlevstenen 1 og Maltstenen. Det er bemærkelsesværdigt, at sidste rune er stuprune-**r** istedet for **R**.

HIMMELEV BLYPLADE

Det lille blystykke (Roskilde Museum 1684, Nationalmuseet D 120/2002) – et detektorfund – er fra Veddelevgård, Himmelev Sogn, tæt ved Roskilde; det er ca. 3 cm langt, 8–15 mm bredt, 2–5 mm tykt. Runerne findes på den ene af de to brede sider og på den tykkeste af kantfladerne. Begge indskrifterne er ca. 2,6 cm lange og næppe fragmenter af en længere indskrift. På den brede side er runerne 13–7 mm høje, idet blystykket er smallere mod slutningen af indskriften. Runerne på kantsiden er kun 3–4 mm høje. Der er ingen runer på den anden bredside, et tydeligt – og et svagt – **a**-rune-lignende tegn i den smalle ende har en helt anden karakter end runerne.

Tegning: Lisbeth Imer.

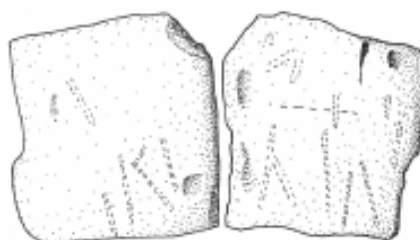
Bredsidens kan læses: **unrnurn**. Rune 1 **u** kan ligne en venderune, der er skåret to gange i dens venstre stav. De tre **n**-runer er gennemstregede, **r**-runerne har et ejendommeligt sving på hovedstaven. Rune 4 krydses af en skure, som tydeligvis skyldes en lille sten, som stadig sidder fast i blyet. På den noget beskadigede kant er det usikkert, hvad der er op og ned, og uvist, om det er runelignende tegn eller runer, i så fald antagelig med gennemstreget **a** svarende til bredsidens **n**: **ahuam**???. Tegnene er mere dybt skårne (med et andet redskab?) og er typologisk ret forskellige fra runerne på bredsidens, de kan skyldes en anden hånd. Stykket er sandsynligvis middelalderligt, det kan være en lille ondtafværgende amulet, som nogen har tabt.

POVLSKER BLYAMULET

Dette lille sammenfoldede blystykke – et detektorfund fra Munkegård, Povlsker Sogn på Bornholm – måler $1,8 \times 1,8 \times 0,3$ cm (Bornholms Museum 1228x121; Nationalmuseet D 91/2002). Det er brækket ved at blive åbnet, udfoldet er det ca. 3,5 cm langt og ca. 1 mm tykt. Det synes kun at have være foldet en gang midt over. På indersiden er der to linjer med ca. 8 mm høje runer og en lille lodret streg som skilletegn.

gorlin·g / n·æþigort

Tegning: Lisbeth Imer.

På ydersiden har der tilsyneladende også været runer i to linjer; men der er nu kun ganske svage spor tilbage. Efter runeformerne at dømme er det en relativt sen middelalderlig indskrift. Rune 4 i den øverste linje er snarest **l**, skønt den højsiddende bistav ikke har forbindelse til hovedstaven; der er ikke plads til en ret usandsynlig venstresidig **t**-bistav. Det er tvivlsomt, at der er tabt en rune i bruddet i andenlinjen efter **i**. Indskriften har sikkert tjent et magisk formål, der synes at være reminiscenser af en pseudo-latinsk værneformel; **æþ** kan være latinsk *et*, 'og'. Der er en vis lighed med indledningen på Odense blyplade: **+khorda·+inkhorda+khorda** og et par norske runefund af lignende art: A194 —**ōrdan·gōrdin·ingōr**/??? samt B594 **+gordin:kordan:inkorþar**.

Skønt amuletten synes at være hel, er der runespor helt ude i kanten. Det kan se ud, som om den er foldet sammen af et stykke af en strimmel med en længere indskrift, der er blevet delt op i tilfældige småstykker. På den måde ville der kunne fremstilles flere runeamuletter på stribe med større eller mindre skriftstykker.

PEDERSKER BLYAMULET 3

Denne blyamulet fra Kællingeby i Pedersker Sogn, Bornholm, er fundet med metaldetektor. I Pedersker er der tidligere fundet to blyamuletter ved Store Gadegård (*Nytt om runer* 12 for 1997 (1998), 7f.; 14 (1999),

6f.), og der er siden gjort flere lignende fund. Runerne på Pedersker 1 har en vis lighed med runerne på det nye fund (Bornholms Museum 3142x 41, Nationalmuseet D 92/2002). Amulettens var ved modtagelsen i maj 2002 forholdsvis velbevaret og kanterne nogenlunde hele. Den bestod af en fladtrykt, sammenrullet og sammenklemt strimmel, ca. 1,8 cm høj, 2 cm bred og ca. 3 mm tyk. Et knapt 8 mm bredt stykke nåede ind over den højre del af amulettens ene side. I juni lykkedes det konserveringstekniker Peter Henrichsen at folde stykket nogenlunde ud, og det viste sig at bestå af 4½ godt sammenpressede lag; men det knækkede i en af de tidligere folder, så det nu består af to fragmenter (ca. 2,8 og 5,5 cm lange) med indskrift på begge sider. Det mindste kunne ikke foldes helt ud, og er stadig bøjet sammen i en ret spids vinkel. Der er stor forskel på bevaringstilstanden (og farven) mellem det, der har vendt ud, og det, der har været skjult.

Blystrimmelen har været vendt rundt og op og ned og er på begge sider inddelt i fire lange, tæt beskrevne skriftlinjer med tre noget upræcise rammestreger, samt en fjerde langs underkanten på den ene side. Rune-højden er ca. 4 mm, men varierer ret meget. Flere steder fremstår rammestregerne som to- eller trestregede, men nogle af disse linjer kan være aftryk fra modstående sider på grund af sammenpresningen, ligesom der kan være forvirrende runeaftryk. Runerne er højrevendte og vender top-pene samme vej, de er ganske velformede og skyldes nok en øvet hånd, skønt de henimod slutningen af nogle af linjerne synes at være mere skødesløst formede eller at glide ud i ren skriftefterligning. Læsningen er meget vanskelig, fordi runesporene mange steder står meget svagt, og fordi blystrimmelen er ødelagt både ved sammenbukningerne og på grund af korrosion. Det er ikke lykkedes at fastslå på hvilken side indskriften begynder.

Foreløbig læsning:

A: 1) ?????st??f??fil??s??ip:??—rþtũj??

2) ??tũfksþr?g??a?ænũlu?·k????arkũlu

3) ?b?fgašt?r?—?m??æt?miņ?m???

4) ??þtj:??kũtũ??tin?m?lkus?

B: 1) aḡ?—tĩmiag?—ḡũþḡũ—?rũ????k??šĩæ??

2) aḡþænhælkũþ?kþorsokþæ?grimşok?griþ???

3) ?????grim??—igriþo???nauilipşælf?:un?

4) k?—ær???—kætilþ?rhu?h?k:iorrr???

Det har ikke været muligt at foretage en detailfotografering eller udtægning. Trods gentagne forsøg er det foreløbig ikke lykkedes at nå frem til en tolkning af den meget fragmentariske tekst, skønt der tilsyneladende kan udskilles enkelte ord og visse gentagelser. Indskriften synes ikke at være baseret på latinske formler. Sproget er snarest olddansk; men det er tvivlsomt, om det har været en sprogligt meningsgivende indskrift. Tegnudvalget: gennemstreget æ og tilsyneladende både ensidigt og gennemstreget o, ensidigt a, n og t, stungent k, men ikke stungent b eller t, viser, at det kan være en forholdsvis tidlig middelalderindskrift, måske fra slutningen af tusindtallet eller begyndelsen af 1100-årene.

Nyfund fra Skåne 2002

LUND BENNÅL 5

En bennål fra kvarteret Färgaren 28 i Lund er fundet ved en arkæologisk undersøgelse i sommeren 2002. Jeg har endnu ej set nålen (KM 85963: 143), men på grundlag af materiale fra Conny Johansson Hervén, Kulturen i Lund, har den en kort runelignende indskrift: **mii** som glider over i en dekorativ, noget udvisket, kryds-udsmykning.

Arbejdet i øvrigt

Oversigten over de færøske runeindskrifter blev afsluttet. I forbindelse med bl.a. forberedelserne til Nationalmuseets udstilling: "Sejrens Triumf" blev det urnordiske materiale taget op, og Jelling-Bække-Læborg indskrifterne i anledning af et tværfagligt seminar om "Runesten, Magt og Mindesmærker". Ved årets udgang gav Statens Humanistiske Forskningsråd tilsagn om støtte til "Danske Runeindskrifter", et treårigt samarbejdsprojekt mellem Nationalmuseet og Københavns Universitet med Michael Lerche Nielsen som leder.

Seniorforsker, museumsinspektør Marie Stoklund
Runologisk Laboratorium, Nationalmuseet

